

ROND DE TAFEL

MET ZES 'HEKSEN'

Een gesprek op basis van waargebeurde feiten

Mieke Van Damme

Wat als ik je vertel dat er in een Henegouws dorp zes vrouwen de vuurdood vonden, gebrandmerkt als heks? Ze werden dagenlang gemarteld en verkracht, en uiteindelijk gewurgd en verbrand. Ah, denk je misschien, dat is allemaal lang geleden, we zijn alweer zoveel wereldbranden verder.

Wat als ik de naam zeg van die uitgewiste vrouwen, tot zwijgen gebracht door de maatschappij? Vandaag maken ze deel uit van de statistieken over drie eeuwen heksenvervolging met alleen al in Europa 100.000 slachtoffers. Niemand die hun namen nog kent.

Wat als ik hun geschiedenis verweef in tijdloze creaties uit draad? Truien en vesten die je maakt om de band met onze voorouders te verstevigen. Mutsen en sjaals die je draagt om jezelf en de herinnering aan de brandstapels warm te houden. Draden die ons verbinden met elkaar, met onszelf en met ons gedeelde geschiedenis.

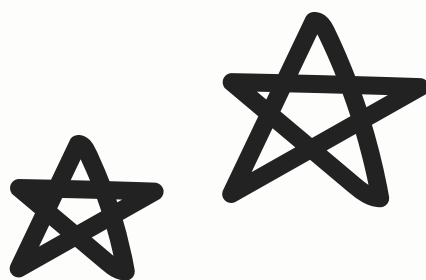
Wat als ik ze hun stem teruggeef en ze zelf laat vertellen wat er gebeurd is? Het leven zoals het was in 'La Terre des Débats', het vroegere Henegouwen. Dit rondetafelgesprek is gebaseerd op waargebeurde feiten. Quintine en Agnesse, Martine en Catherine, Evette en Magdelaine hebben echt geleefd. Ze werden op 26 oktober 1610 verbrand op een heuvel in Ellezelles.

Op een grijze dag hebben we een pot thee gezet en gingen we samen rond de tafel zitten. Buiten regende het pijpenstelen. Binnen ontspoon zich een levendig gesprek met zes babbelkousen.

Welkom dames. Wat ben ik blij om jullie eindelijk bij mij thuis te mogen ontvangen. Na al die tijd, meer dan 400 jaar ... Kom binnen Quintine, Evette, Catherine. En daar zijn Martine en Agnesse ook. Hier is nog een plekje Magdelaine, ga zitten. Ik moet jullie niet aan elkaar voorstellen, hè. Jullie kennen elkaar van vroeger. Jullie woonden in Ellezelles in de tijd van die afschuwelijke heksenvervolgving die jullie het leven kostte, en dat van zoveel andere onschuldige vrouwen en mannen. Daarover wil ik graag met jullie praten. Maar eerst een vraagje: wat vinden jullie van Micca, mijn handwerkcollectie?

Quintine: Ik vind het echt super en ik ben zo blij met mijn jacket. Rood was altijd al mijn lievelingskleur. En dan die hartjes ... Oooh, die passen helemaal bij mij ...

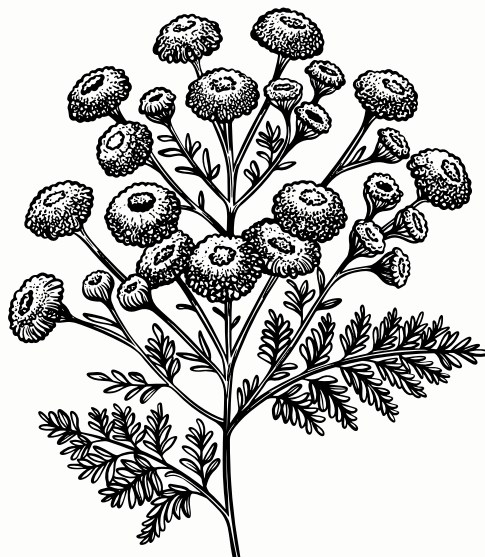
Die pentagrammen erop storen me niet, ik snap wel waarom je dat deed. Maar ik was daar niet mee bezig hoor in die tijd. Al die symbolen, daar had ik niets mee te maken. Ik was gewoon een jonge vrouw, zot van de liefde, zot van het leven.

Evette: Nee, die pentagrammen of runen zeggen me ook niets. Mijn favoriet is die moederkenszak. Zo'n heuptas komt goed van pas als je kruiden gaat plukken in het bos. Ik had er vroeger ook eentje, maar die was niet zo mooi.

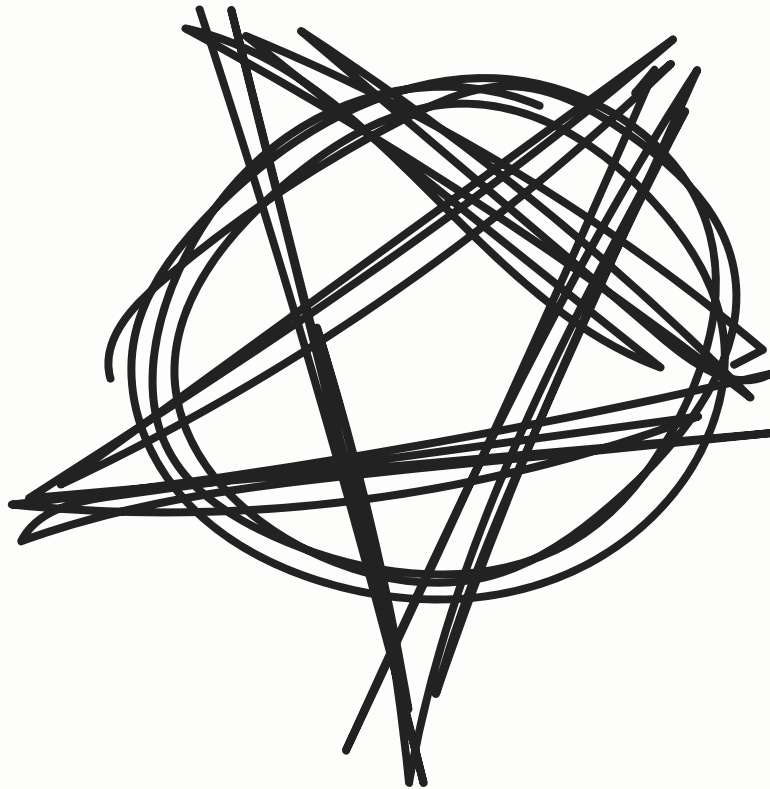
Catherine: Is het niet allemaal een beetje te mooi? Wij hadden zo geen kleren. Wij waren arm en droegen spullen van ongeverfde wol. Dat was goedkoper. We hadden weinig kledingstukken en die moesten we dan vaak verstellen. En ook die kleuren in je collectie ... veel te levendig, te fel. Bij ons zag je vooral grauwe of donkere tinten.

Martine: Ik heb wel eens wol geverfd met planten, meestal gebruikte ik boerenwormkruid zoals waarmee jij je Moebius-sjaal hebt geverfd, Mieke. Leuk idee trouwens, die draai in je sjaal. Boerenwormkruid vond je volop in de bermen en langs de akkers. Wist je trouwens dat dat kruid niet alleen insecten, maar ook heksen op afstand houdt? Mijn man Nicolas gooide er handenvol in de haard. Maar veel heeft het niet geholpen, hahaha.

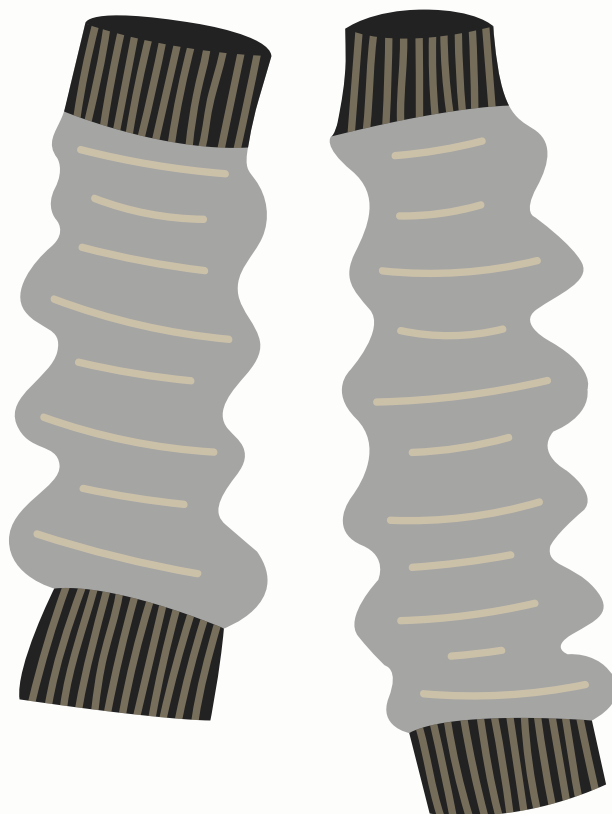
Mijn ontwerpen zijn inderdaad geen kopie van de kledij uit jullie tijd. Maar ik zocht wel altijd een link, bijvoorbeeld door een symbool zoals die pentagrammen die door de hitte van het vuur vervormd zijn.

Quintine: Ah, komt dat door het vuur? Ik dacht dat het door de tand des tijds was, weet je wel, na vier eeuwen trekt er al eens iets krom en scheef.

Zo kun je het ook bekijken. Maar vertel eens, hoe zag jullie kleding eruit?

Magdelaine: Simpel: een rok, een lijfje en een hemd. De rok was lang en breed, soms met een schort eroverheen. Het lijfje was nauwsluitend en had soms een kraag of een kap. Het hemd was een onderkleed met lange mouwen die onder het lijfje uitkwamen. Soms droegen we ook een jak, een soort jasje dat over het lijfje werd gedragen. Het jak had meestal een ronde hals en geen kraag. Arme vrouwen droegen ook een hoofddeksel om hun haar te bedekken. Dit kon een muts, een kap, een doek of een hoed zijn. Het hoofddeksel was vaak wit of zwart. We droegen ook schoenen, meestal van leer of hout. Geen kousen of sokken, maar soms wel beenwarmers van wol. Dus met die beenwarmers in je collectie zit je zeker goed.

Evette: Ja, vooral omdat ze lekker warm zijn. Dat vind ik zo leuk aan al je ontwerpen. Die wol houdt je goed warm. Want het was bitter koud in onze tijd, veel kouder dan nu. Ik herinner me nog goed de winter van 1607, het was de koudste van heel de geschiedenis.

Catherine: Oh ja, die herinner ik me ook nog. De wijn bevroor in de vaten. En de vogels vielen dood uit de lucht. Overal waren er extreme weersomstandigheden. Sneeuw in de zomer, rampzalige hagelbuien, verwoestende stormen, en maar regenen, regenen, regenen ...

Evette: De kleine ijstijd noemen historici die periode. En dat is niet overdreven. Het ergste van al was dat die ijstijd slechte oogsten en hongersnood veroorzaakte. Wij leefden van het land, van oogst tot oogst. Maar het graan wou niet rijpen, het vee had geen wintervoer, het fruit rotte aan de bomen, er kwam geen brood meer op tafel ...

En dan waren er nog die voortdurende oorlogen. Arm of rijk, het leven was voor iedereen hard, en voor de arme mensen net iets harder. Neen, we hadden het niet gemakkelijk toen. We waren gewend aan honger en epidemieën, maar op het eind van de 16de eeuw werd het leven echt hachelijk.

De mensen zagen het als een goddelijke straf. Ze voelden zich in de steek gelaten en zochten een antwoord bij charlatans, tovenaars en occulte figuren. Zelfs monarchen vroegen magiërs en heksen om advies. Tegelijk wekten die randfiguren de haat van de kerk. En dat was de ideale bodem voor de massahysterie die de heksenvervolgingen uiteindelijk waren.

Agnesse: Ja, ja, ja ... waar is de tijd ... Maar om terug te keren op onze kleding: Catherine heeft wel een punt. Die was niet zo mooi als jouw ontwerpen, Mieke. Ze moest vooral warm zijn. En ook praktisch en netjes. We volgden niet de mode van de rijke vrouwen, die was veel luxueuzer en veranderlijker. Toch probeerden we netjes en zedig voor de dag te komen. Dat werd van ons verwacht door de kerk en de maatschappij.

Quintine: Pffft, kerk en maatschappij ... ze kunnen de pot op met hun verwachtingen. Stelletje hypocriete klootzakken. Zelf waren ze helemaal niet netjes en zedig, hoor. Je moest eens weten wat ze allemaal met mij hebben gedaan, toen ik gevangen zat. Ze konden hun handen niet thuishouden, de smeerlappen. De ene was al erger dan de andere.

Catherine: Ja, Quintine, jij moest maar zo niet lopen fladderen door het dorp. Alle mannen waren verliefd op jou, zo'n wulpse jonge vrouw die in een hutje aan de rand van het bos woonde. Je bracht hun hoofd op hol, wat wil je dan?!

Quintine: Wat ik wil? Nou, dat ze me gerust lieten. Ik hield van het leven, van de natuur, van de dieren in het bos en de zon op mijn blote huid. Geen vlieg deed ik kwaad. Ik was nog zo jong, ik was helemaal geen heks.

Evette: Ik was ook geen heks, en ik denk niet dat iemand hier rond de tafel zichzelf een heks noemt. De term 'heks' werd trouwens niet gebruikt in onze tijd. Men sprak over 'tooveressen' die in opdracht van de duivel mensen, dieren en gewassen betoverden. Een mislukte oogst, een koe die geen melk meer gaf, een kind dat ziek werd ... Iemand moest daarvoor boeten. Ze zochten een zondebok voor alles wat fout ging.

De heksenprocessen zijn gestart in de 13de eeuw. Jullie werden gewurgd en verbrand in 1610, maar liefst vier eeuwen later. Dus niet in de duisternis van de middeleeuwen, maar op het hoogtepunt van de renaissance. Ging er dan al die jaren zoveel fout?

Martine: Het ging niet altijd over zieke kinderen of koeien, natuurlijk. Dat was dikwijls maar een drogreden. En let op, 't is niet altijd zo erg geweest als bij ons. In het begin kreeg men meestal een boete, of men werd uit het dorp verjaagd. Dat idee van een duivelse sekte kwam er pas in de late middeleeuwen en vanaf dan trad men hard op. Niet toevallig toen iedereen arm en hongerig was. Overal in Europa werden de brandstapels aangestoken. Honderd jaar lang doofde het vuur geen enkele dag meer.

Magdelaine: Volgens mij lag de oorzaak bij de kerk en de monarchie die hun macht wilden versterken. Ze hadden het plan opgevat om de massa te zuiveren van ketters en tovenaars. Ze zagen ons als een gevaarlijke sekte met duivelse streken. We leefden op het verkeerde moment, op de verkeerde plaats ... midden in de strijd tegen de ketters.

Alles wat vrijzinnig was moest eruit. Het was de schuld van die duivelse protestanten. Zonder hen was dat allemaal niet gebeurd. Maar ik had niets te maken met het protestantisme. Ik was een vrome, katholieke vrouw.

Evette: Achteraf is het natuurlijk gemakkelijk praten, maar je doet net alsof er een meesterplan bestond, Magdelaine, een soort van complot. Dat was er niet, er was geen samenzwering.

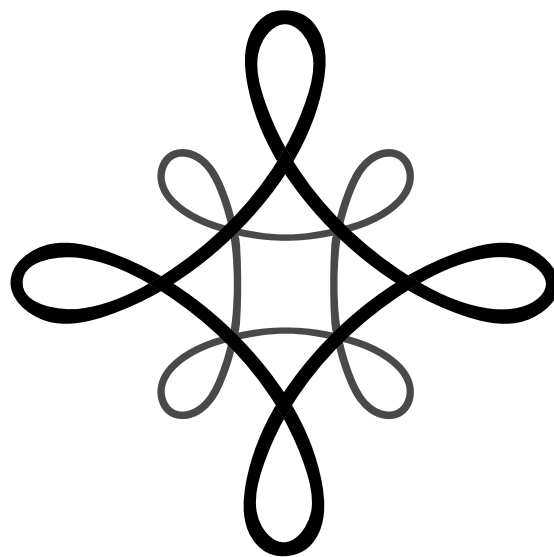
De Nederlandse historicus Steije Hofhuis heeft het over 'een ontwerp zonder ontwerper'. Hij haalt er Darwin bij. Net zoals dat voor biologische organismen geldt, zo stelt hij, bestaan er ook van ideeën allerlei varianten. De variant die het beste is aangepast aan zijn omgeving, haalt het. Hij vergelijkt het met hoe virussen tewerk gaan.

Catherine: Interessant, en revolutionair ook. Ik kan me voorstellen dat zelfs vandaag de dag heel wat mensen hier niet mee akkoord gaan. Hoe dan ook was dat virus wel héél besmettelijk. Het veroverde heel de wereld.

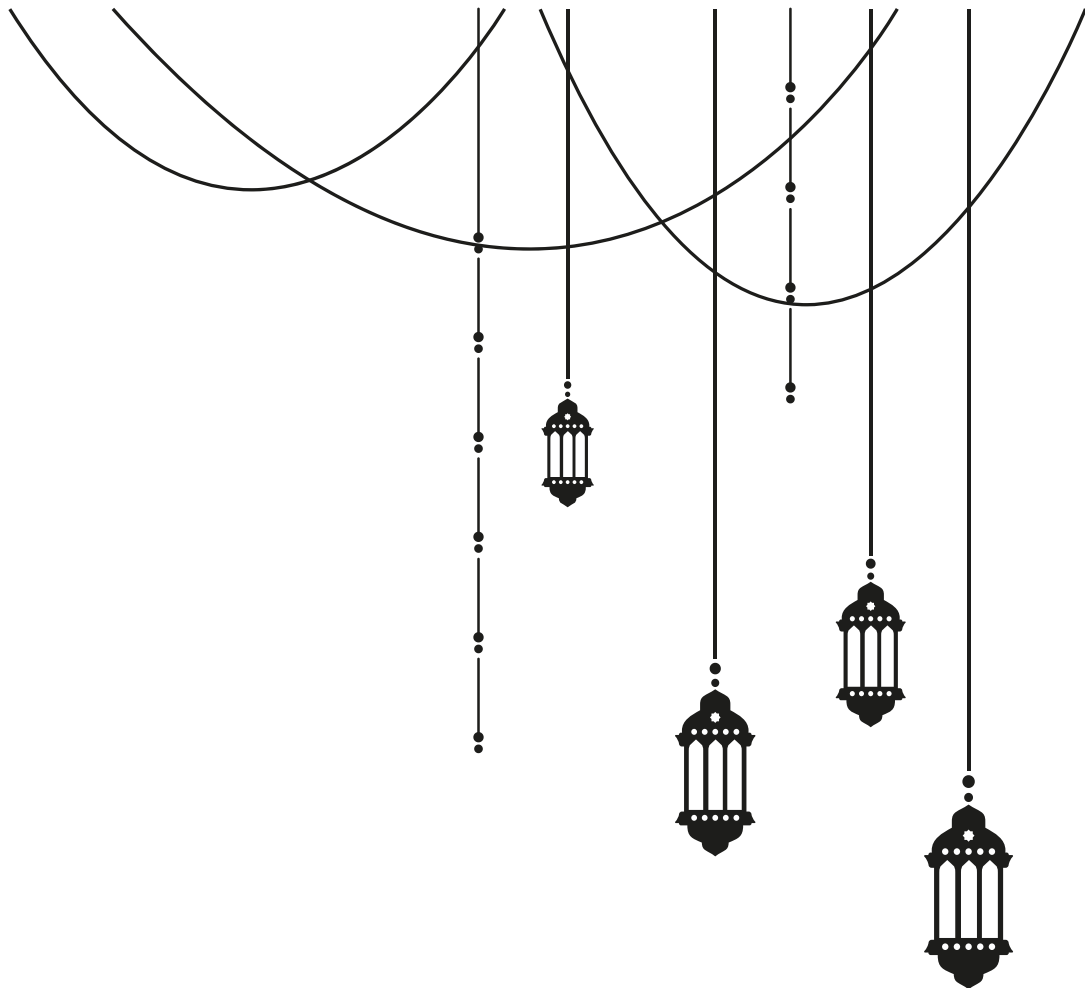
Evette: Was het een virus, was het een complot ... ik weet het niet. Maar zelfs al bestonden er plannen voor de heksenvervolging, van de kerk of de monarchie, wij hadden daar geen zicht op hoor. Onze mentale horizon oversteepte amper ons eigen dorp. En daar was iedereen bang. We dachten dat de wereld verging, het einde der tijden was aangebroken ...

Het is pas later, na mijn dood, dat ik interesse kreeg in het verloop van de geschiedenis. Nu is het duidelijk dat de heksenvervolging ook te maken had met de overgang van het feodalisme naar het kapitalisme. Onze samenleving was echt ontwricht door de klimaatsverandering. Jullie kunnen daar nog iets van leren met de huidige opwarming van de aarde. Maar bij ons ging het over een afkoeling, met jarenlange misoogsten en hongersnood. Ik kom er graag nog eens op terug want dat had echt dramatische gevolgen voor onze feodale samenleving. Dat systeem was eeuwenlang stabiel geweest, maar verdween in amper één generatie. De boeren kwamen in opstand. Men zocht naar andere inkomsten om te overleven, naar andere systemen.

Martine: Veel beroepen werden voor vrouwen opeens verboden. We mochten zelfs niet eens meer studeren. Vrouwen hoorden thuis aan de haard, het gezin als hoeksteen van de maatschappij, weet je wel.

Evette: Inderdaad, zo was het. En jammer genoeg waren vrouwen ook de ideale zondebok. Ga maar eens na: de streken met de grootste miserie kenden ook de grootste heksenvervolgingen. Miserie en bijgeloof gaan altijd samen. Hoe zijn we zelf niet geweest. We liepen toch ook mee in processies om te bidden dat er regen kwam of dat de regen ophield. We probeerden de natuur met wijwater te kalmeren, maar het mocht niet baten.

Quintine: Je zoekt het allemaal veel te ver, Evette. Kapitalisme, feodalisme, klimaatsverandering ... Al die dure woorden. Het was gewoon pure vrouwenhaat. Het respect voor vrouwen was omgezet in angst, haat en onderdrukking. Die neerwaartse spiraal was al lang aan de gang. Eva kreeg de schuld van alles. Maar wij waren geen ketters. We waren zwangere vrouwen, verkracht door de kasteelheer. Viswijven die geen blad voor de mond namen. Buurvrouwen die zich niet lieten kisten door een jaloerse boer. Gewezen minnaressen die uit de weg moesten geruimd worden. Vrouwen die op eigen benen stonden, een eigen mening hadden, vrouwen zoals ik.

Agnesse: Ja, Eva kreeg de schuld van alles, dat is waar. Ze maakten ons bang voor elkaar, letterlijk en figuurlijk doodsbang. We durfden niets meer doen, niets meer zeggen. We liepen met ons hoofd gebogen door het dorp. Bang voor de roddels en jaloezie. Bang voor wat zogenaamde getuigen allemaal konden zeggen omdat ze zelf bang waren. Bang voor valse beschuldigingen die afgedwongen werden tijdens foltering. Die angst hebben we generaties lang doorgegeven, van moeder op dochter.

Catherine: Er waren toch ook mannen bij de slachtoffers?

Ik lees dat er in Henegouwen tussen 1580 en 1630 liefst 200 processen waren, op 50 jaar tijd dus. De helft werd ter dood veroordeeld. 80 procent van de slachtoffers waren vrouwen, de meeste arm en oud.

Magdelaine: Ze hadden het op ons vrouwen gemunt. Ze vonden dat vrouwen zondiger waren dan mannen en zich sneller lieten verleiden voor vleselijke lusten, zelfs met de duivel. Die mannelijke slachtoffers waren meestal verwant aan de heks. En ja, we waren arm en oud, dat klopt. Maar iedereen boven de 50 was oud in die tijd, moet je weten. Quintine was jonger, zij was onze snotaap, ons moederskindje, hahaha.

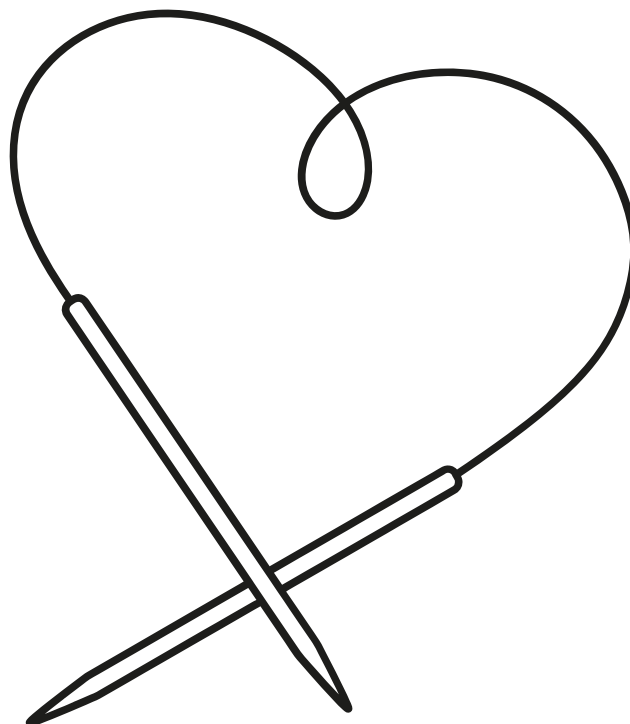
Quintine: Ja, lach maar. Ik moest het wel alleen zien te redden zonder moeder en vader, zonder echtgenoot. En dat lukte allemaal goed, tot als die vervloekte baljuw met zijn vingers aan mij wou zitten.

Magdelaine: 't Is waar meiske, je trok goed je plan. Je moest niet rondkomen van aalmoezen, zoals veel vrouwen in die tijd. Die waren een gedroomde zondebok en het archetype van een slechte vrouw. Er waren ook wel bemiddelde vrouwen die beschuldigd werden. Maar die konden meestal een heksenproces afkopen, en dat geld was dan weer mooi meegenomen voor die heren machthebbers. Soms lukte het niet, zoals bij Elisabeth Vlaemynckx uit Gent. Zij kwam uit een goede familie en was bovendien getrouwd met een schepen van Ninove. Het moet in 1595 geweest zijn, geloof ik, ergens in december. Ze hebben haar verbrand voor het Gravensteen. Arme vrouw.

Evette: Ik weet daar nog van. Had zij geen dochter die ook beschuldigd werd?

Magdelaine: Nelleken, ja. Dat kind kwam er met de schrik vanaf. Ze werd vrijgesproken.

Ik heb een van mijn ontwerpen opgedragen aan Nelleken. Het is een jasje in ajour - à jour betekent letterlijk: aan de dag, zichtbaar, opengewerkt. De waarheid die aan het licht komt. Dat gaat in Gent precies iets gemakkelijker dan in andere steden. Veel gemeentebesturen zijn bang om de waarheid te vertellen.

Quintine: Het is ook niet om trots op te zijn, vrouwen en kinderen verbranden. Ik hoorde het verhaal van een vrouw die zwanger was toen ze beschuldigd werd. Ze is eerst nog bevallen in de gevangenis. En dan was het hupsakee naar de brandstapel. Dat was ook in Gent ...

Martha was haar naam. Ik heb voor haar een babydekentje gebreid met bindrunen voor moed, liefde en kracht.

Magdelaine: Er waren ook kindjes van beschuldigde vrouwen die zelf beweerden dat ze behekst waren. Ik denk dat ze dat deden om bij hun moeder in het gevang te kunnen zijn, och gere. Soms sloeg hun fantasie op hol en begonnen ze andere mensen te beschuldigen.

Ik snap nog altijd niet dat er zo'n collectieve hysterie kon ontstaan. Jullie zien er allemaal verstandige vrouwen uit.

Evette: Goh ja, misschien lijken we nu wel slimmer. We leven al meer dan 400 jaar in een andere dimensie. Maar in die tijd wisten we ook van niet veel beter hoor. Achteraf gezien is het altijd gemakkelijk praten. We waren gewone dorpsvrouwen die niet verder keken dan de heuvels van Le Pays des Collines. Toen heette het hier trouwens zo niet. Ellezelles maakte deel uit van La Terre des Débats, samen met Lessines, Bois-de-Lessines, Flobecq, Ogy, Papignies en Wodecq. De mensen spraken hier Picardisch, zoals bijna iedereen in Henegouwen toen. Maar onze streek was lang een betwist gebied tussen Vlaanderen en Henegouwen. Al dat getouwtrek van wie nu eigenlijk de baas mocht zijn, dat was onvoorstelbaar. Daarom dat ze het La Terre des Débats noemden, oftewel Debattenland. En let op, dat spelleke begon al in de 13de eeuw en duurde tot de 18de eeuw. Pas in 1737 behoorden we definitief tot Henegouwen, maar toen waren wij al lang dood en begraven. Soit, ook dat ben ik pas achteraf allemaal te weten gekomen. In die tijd waren we gewoon bijgelovige, oude besjes.

Quintine: Zeg Evette, spreek voor jezelf hé. Ik was helemaal niet bijgelovig en al zeker geen oud besje.

Catherine: Toch, toch, ik vind dat Evette gelijk heeft. Al die veranderingen, al die onzekerheid, al die aanvallen op de katholieke kerk ... De mensen wisten niet meer wat ze moesten geloven. En ze geloofden dan maar in van alles. Ook in hekserij, tovenarij, de duivel, ...

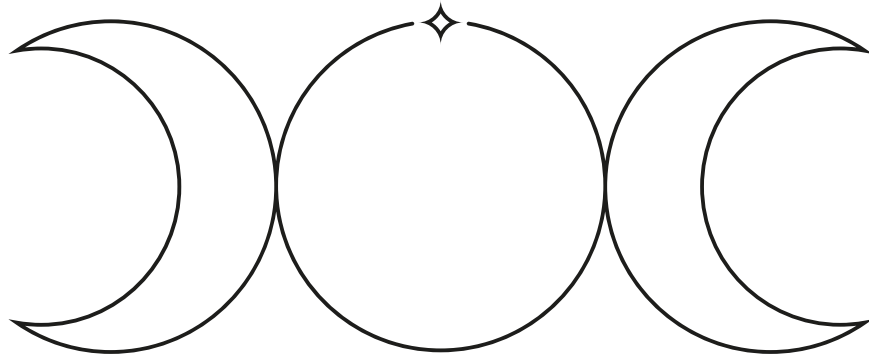
Evette: En dan had je nog die vreselijke Spanjaarden met hun godsdienstoorlog. Dood en gruwel waren overal, de Spaanse inquisitie draaide op volle toeren. Alleen de katholieke kerk had toen de waarheid in pacht. Wie anders dacht, was een ketter en moest vernietigd worden. Geweld was normaal en maakte deel uit van ons leven. De mensen waren prooien, overal was hongersnood. We leefden van wortels, bladeren en bieten zonder zout.

Magdelaine: Maar je mag ook niet vergeten Evette dat er in de medische wereld van onze tijd geen plaats meer was voor vrouwen. De mannen hadden schrik van ons. Want wij waren vroedvrouwen, genezeressen, kruidenvrouwen ... De eerste slachtoffers van de heksenjacht waren trouwens vroedvrouwen. Zij konden vanaf de geboorte invloed hebben op het kind. En als het kindje stierf, dan was het natuurlijk hun schuld. Maar die vroede of wijze vrouwen gaven hun kennis door over geboortebeperking, abortus, sterilisatie enzovoort. Ze waren lange tijd onmisbaar bij de gewone mensen. Tot het moment dat de eerste mannelijke artsen afstudeerden op de universiteiten. Wij vrouwen wisten te veel, we vormden een bedreiging voor die mannen. Dus bedachten ze het schrikbeeld van de heks om ons vrouwen monddood te maken. God, de koning en je man: dat was toentertijd de Heilige Drievuldigheid, hahahaha.

Agnesse: Zwijgt Magdelaine, zoiets mag je niet zeggen.
Dat is ketterij.

Magdelaine: Ochgere Agnesse, ze kunnen ons nu toch niet meer op de brandstapel zetten. En ik heb gelijk, toch?! Zij waren de baas. Mijnheer pastoor, de plaatselijke machthebber en de echtgenoot. En wee je gebeente als je ongehoorzaam was. Dan kwam je voor de baljuw zijn rechtbank.

Quintine: En wee je gebeente als je die baljuw niet liet doen met zijn losse handjes. Dan eindigde je op de brandstapel.

Hoe kon die baljuw zo zijn zin doordrijven? Jullie leefden toch in een rechtstaat, met rechtbanken, getuigen en verhoren? Niemand kon toch zomaar het recht in eigen handen nemen? Jullie moesten verschijnen voor L'Office du bailliage des Terres de Flobecq et de Lessines. En als die niet zeker van hun oordeel waren, dan legden ze de zaak voor aan de rechtbank in Mechelen, Gent of Doornik. Dat staat tot in detail genoteerd in verslagen die vandaag nog altijd bewaard worden in de rijksarchieven van Brussel en Mons.

Catherine: Zeker, zeker. Na de beschuldiging volgde er altijd een onderzoek. Ze ondervroegen getuigen en verzamelden bewijzen. Ze scheerden mijn hele lichaam kaal op zoek naar merktekens van de duivel - een vreemde geboorteplek of een donkere vlek op een verborgen plaats was al verdacht. Ik kreeg een kap over mijn hoofd en dan prikten ze met naalden in mijn lijf.

Evette: En let op als je kruiden in huis had. Die hebben mij de das omgedaan.

Magdelaine: Dat was ook bij die rijke vrouw uit Gent het geval, die Elisabeth. Ze hadden bij haar toverpoeders gevonden: salie vermengd met boter en wat bier om een beenwonde te genezen. Dat was in die tijd al bewijs genoeg. Maar er moest wel altijd een bekentenis zijn, daarom dat er zoveel gefolterd werd.

Mij hebben ze tijdens mijn gevangenschap vlak bij het vuur gezet, helemaal bloot. En ik mocht niet in slaap vallen. Het heeft dagenlang geduurd ... ik weet niet meer hoelang. De beul maakte me telkens wakker als ik in slaap viel ...

Evette: Men geloofde dat echte heksen gewichtloos waren. Ze bestonden uit lucht, daarom ook dat ze op een bezem konden vliegen. Dus bouwde men een speciale weegschaal: de heksenwaag. Vrouwen werden daarop gewogen en ... te licht bevonden. Want men sjoemelde met de gewichten. Of men stak extra loden platen in een schuif onder de ene kant van de weegschaal. Dat hele wege was gewoon een toneelstukje om iemand valselijk te beschuldigen. Er was ook de waterproef, dan werd je aan handen en voeten vastgebonden in het water gegooid. Bleef je drijven, dan was je een heks. Want een heks is lichter dan water. Zonk je naar beneden, dan verdronk je. Dus het liep altijd slecht af.

Agnesse: Bij mij hebben ze duimschroeven en Spaanse laarzen gebruikt. Daarmee vermorzelden ze langzaam mijn benen. Ze draaiden de schroeven aan en sloegen er spieën in. Daarna hingen ze me op aan mijn handen die op mijn rug waren vastgebonden. Uiteindelijk heb ik bekend dat ik ontucht met de duivel had bedreven. Ik ben er nog altijd niet goed van.

Quintine: Ocharm Agnesse, wat hebben ze ons toch allemaal aangedaan, hé. Maar trek het je niet aan jong. We hebben allemaal valse bekentenissen afgelegd. En mochten we niet bekend hebben, dan zouden ze ons toch vermoord hebben. Want zo zware folteringën kun je alleen overleven met hulp van de duivel, dachten ze toen. Geef toe, ze waren wel vindingrijk, onze beulen. Al die manieren om ons te martelen ... Waar haalden ze toch hun zieke inspiratie?

Martine: Er bestond een boek, de heksenhamer, een van de beruchtste en schandelijkste werken die ooit het daglicht zagen. Daarin stond beschreven hoe men heksen kon folteren bij de ondervraging. Enfin, 't kwam erop neer dat alles toegelaten was, ook technieken die in een gewone rechtszaak niet toegestaan waren. En natuurlijk bekenden al die arme vrouwen de zotste dingen. Gemeenschap met satan, op de bezem naar de sabbat, stoofpotjes maken van mensenvlees, het blote achterwerk van de duivel kussen, baby'tjes offeren ... Al die doodzonden bekenden ze onder dwang.

De heksenhamer, ik ken dat boek. Ik heb een exemplaar uit de bibliotheek gehaald.

Martine: Waaaat??!! Wordt dat boek nog altijd gebruikt?

Neen, neen, maak je niet ongerust. Dat boek is alleen historisch nog belangrijk. Misschien een onbeschaamde vraag, maar konden jullie dan lezen en schrijven?

Martine: Ik niet. Niemand van ons, denk ik. We hadden geen tijd om naar school te gaan. Er was zelfs geen school.

Evette: Mijn man Jean kon een beetje lezen, God hebbe zijn ziel, hij las voor uit de bijbel. Hij was naar de catechese gegaan en had het daar geleerd van de priester.

Magdelaine: Heb jij die heksenhamer gelezen, Martine?

Martine: Na mijn dood, ja. Uit curiositeit. En echt, ik kon mijn ogen niet geloven. Wat ze daarin allemaal over de vrouwen schrijven. Daar moet je goed zot voor zijn. Dat boek kwam uit Duitsland en was meteen een bestseller. En toen ook nog de paus de oorlog verklaarde aan de heksen, was het hek helemaal van de dam.

Quintine: Die beul van mij zal dat boek ook wel gelezen hebben. Hij wou weten hoe de duivel eruitzag die bij mij in bed kroop. Beken, riep hij, was het een hond, een bok of een rat? Hij heeft ook mijn schaamhaar geschoren op zoek naar een duivelsteken. De baljuw stond er op te kijken. Daarna hebben ze me om beurten verkracht. Ik herinner me nog de harde stenen vloer, de koude nachten, mijn gescheurde kleren. Had ik toen maar een van jouw truien. Of die vest voor Martine, met die runen erop. Ook al hadden ze me niet kunnen beschermen tegen die vreselijke mannen, ik had het dan toch wat warmer gehad in de kerker.

De bindrunen symboliseren liefde, moed en kracht. Ik heb bewust voor drie runen gekozen en ze driemaal weergegeven om de magie te laten werken, net zoals in het babydekentje.

Martine: Welke wol heb je gebruikt voor dat vest, is dat van een schaap?

Ja, dit is Léttlopi uit IJsland. De IJslandse schapen leven in een koud klimaat. Daardoor heeft hun wol unieke eigenschappen. Ze is lichter, maar ook wat stugger dan de meeste andere wolsoorten. De wol ademt goed en is waterafstotend, dus heel geschikt voor warme vesten.

Martine: Zelfgesponnen?

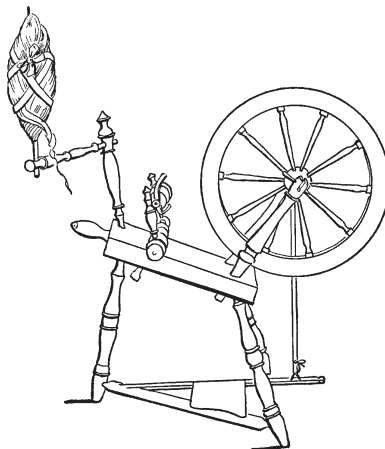
Nee, deze niet. Tegenwoordig is er een ruim aanbod gesponnen wol op de markt.

Catherine: Wij hadden dat vroeger niet op onze markt. Wij sponnen onze wol zelf, met de spintol.

Ik vind het ook leuk om te spinnen, het heeft zo iets rustgevend. Spinnen wordt vaak verbonden met ‘het lot’ omdat het leven gezien wordt als een draad, die ook kan breken.

Quintine: Zeg wel, een draad die kan breken. Heel toepasselijk voor ons.

Evette: Toch is de draad ook een positief beeld, vind ik. Ik zie er de rode draad in van jouw jacket, Quintine. Wij vrouwen zijn de rode draad in de geschiedenis van de mensheid. En van een draad maak je een ketting die ons verbindt over alle generaties.

Agnesse: Jouw collectie staat echt bol van de symboliek, hé. Hebben die ruiten op mijn trui ook een betekenis?

Ja, ook de ruit was vroeger een vruchtbaarheidsteken en een beschermend symbool. Wapenschilden van ongehuwde vrouwen in de Middeleeuwen waren altijd gevat in een ruitvorm. Ruiten werden gezien als de vereniging van hemel en aarde waaruit de zon wordt geboren. Of als de moederschoot waaruit het nieuwe jonge leven komt. De ruit heeft een heidense oorsprong, maar latere ruitvormen werden 'verchristelijkt' en verwijzen naar de Mariaverering. Ook Maria is een vruchtbaarheidssymbool én het ideale aanspreekpunt voor bescherming.

Agnesse: Interessant. Ik wist dat allemaal niet. Ik ken wel de Schotse ruiten van de kilts. Maar alleen van horen zeggen. Ik heb van mijn leven geen Schot gezien. Die rijgsluiting herken ik wel. We trokken dikwijls koordjes door onze kleren om alles vast te houden. En ook het model doet denken aan de kleren die wij droegen, met die dichtgesnoerde taille en de kapmouwtjes. Ja, zoiets zou ik nog wel willen dragen. Alleen lijkt de draad me nogal kwetsbaar. Die gaat geen vier eeuwen mee.

Hahaha, dat denk ik ook niet. De Felted Tweed van Rowan is inderdaad geen supersterke draad. Dan kun je beter voor de IJslandse Léttlopi gaan, of de Holst Supersoft van Quintine haar jacket. Daar zit nog spinolie in die je er moet uitwassen na het breien.

Martine: Spinolie bijgot, waarvoor is dat nu weer nodig. Wij sponnen de wol zoals die van het schaap kwam. Een en al vet waardoor je handen heerlijk zacht werden. We haalden er wel het stro en de stront van tussen. Maar die geur, die ga ik nooit vergeten. Die hangt ook nog een beetje in Je Moebius-sjaal, alhoewel dat de geur van het boerenwormkruid overheerst. Die doet me terugdenken aan vroeger, aan mijn man Nicolas. Ik word er een beetje weemoedig van ...

Zullen we even pauzeren om de benen te strekken en een nieuwe pot thee te zetten? Jammer dat het nog altijd regent. Ik had jullie graag mijn kruidentuin laten zien.

- Tien minuutjes later -

Agnesse: Ik ben echt onder de indruk van jouw badkamer, wat een luxe zeg ... een toilet binnen in huis. En stromend water, daar konden wij alleen maar van dromen!

Martine: Ja, ik ben er helemaal van opgekikkerd. En ik zag dat je een heksenbal hebt opgehangen?

Een heksenbal??

Martine: Die grote rode bal aan de voordeur, dat is toch een heksenbal? Ik had er vroeger ook een, een mooi glazen exemplaar als afweermiddel tegen heksen.

In die spiegelende bal zou de heks zodanig verschieten van haar eigen weerspiegeling dat ze er meteen vandoor vliegt, dat was tenminste het idee, hahaha.

Evette: Ik zag die ook hangen toen ik naar buiten ging. Ik ben toch eventjes gaan piepen naar je kruidentuin, ondanks de regen. Wat woon je hier rustig tussen de heuvels. Le pays des collines, ze hebben toch wel een passende naam gevonden voor onze streek, vind ik.

Heb je die metershoge strooien pop gezien op de volgende heuvel, die pop zonder hoofd? Daar stond jullie brandstapel. Ik zeg het maar omdat jullie dat niet hebben meegemaakt, hé. Veel vrouwen werden levend verbrand. Maar blijkbaar was de rechter jullie goedgezind en liet jullie eerst wurgen.

Quintine: Allé vooruit, meneer was goedgezind, we mogen nog van geluk spreken.

Magdelaine: Alsof het nog niet erg genoeg was ...

Evette: Die rechter had er niets mee te maken hoor. 't Is omdat we ons na de bekentenis ook nog eens bekeerd hebben. Zo konden we toch nog onze ziel bevrijden van de duivel en in de hemel komen, zei de priester. Vrouwen die zich niet bekeerden, belandden levend op de brandstapel om de kwade werken van de heks te verbranden. Ophangen was niet voldoende, want dan kon haar hekserij op haar kinderen overgaan.

Martine: Die heuvel met die pop zonder hoofd, dat is de Place de l'Aulnoit, toch? Ja, daar werden we naartoe gebracht, meteen na het vonnis. Ze ondervroegen ons nog een laatste keer om nieuwe en belangrijke onthullingen te krijgen – we waren op sterven na dood en hadden toch niets meer te verliezen. Daarna werden we gewurgd met een touw voordat ze ons op de brandstapel gooiden. Ons lichaam werd dan begraven in een kuil.

Ik ga elke dag wandelen met de hond en dan kijk ik naar jullie heuvel vanop mijn heuvel ... Zo is Micca geboren.

Martine: Dat ging ik je nog vragen. Hoe kom je er eigenlijk bij om iets rond heksen te maken? Wij zijn toch voltooid verleden tijd?

De geschiedenis van de heksenvervolging heeft me altijd al geïntrigeerd. Toen ik hier in Ellezelles kwam wonen, ging ik op zoek naar jullie verhalen.

Magdelaine: We zijn dorpsgenoten, dat is een fijn gevoel.

Ja, we zijn dorpsgenoten. Daarom dat ik jullie wou leren kennen. Er is hier in Ellezelles van alles te doen rond heksen en magie, met een jaarlijkse sabbat en allerlei feesten. Er bestaat zelfs een bier met de naam Quintine. Maar er is weinig of niets geweten over jullie leven en dood.

Quintine: Ze zijn ons al lang vergeten ...

Ik vind dat ook zo erg. Daar wou ik iets aan veranderen. Niet met het zoveelste boek over de heksenvervolging. Ik zocht iets waarmee ik letterlijk en figuurlijk de draad tussen het verleden en nu kan herstellen. En iets dat met liefde te maken heeft. Breien is een daad van liefde, zeg ik altijd. Al die uren werk om iets te maken voor iemand die je graag ziet. Je vader of moeder, je kinderen of je partner. Die energie blijft leven. Zo kan Micca ervoor zorgen dat jullie in de herinnering voor eeuwig voortleven.

Quintine: Ooooh, zo lief van jou. En ik vind het echt knap gevonden. Maar gaat dat succes hebben, denk je? Leeft dat nog bij de mensen, de heksenvervolging?

De laatste tijd meer en meer. Sommige steden willen de slachtoffers van toen in ere herstellen. In Gent kwam er een gedenksteen aan het Patershol. Ook Nieuwpoort, Diksmuide en Lier kwamen al met een pardon. Andere gemeenten houden krampachtig vast aan het beeld van de boze heks omwille van het toerisme.

In Doornik startten bewoners in 2014 een petitie voor het eerherstel van Marguerite Tiste. Zij werd op 27 juni 1671 gewurgd en verbrand, amper 23 jaar oud. De stad besliste om het verzoek tot eerherstel af te wijzen. Ah, ik kan me daar zo in opwinden.

Evette: Ja, ik merk het, Mieke, rustig maar. Worden er eigenlijk nog heksen vervolgd vandaag de dag?

In Europa niet. Op 23 oktober 1684 stierf Martha van Wetteren op de brandstapel in het Oost-Vlaamse Belsele. Daarmee was zij, voor zover bekend, het laatste slachtoffer in de Lage Landen. Uiteindelijk zag men in dat het verbranden van heksen geen invloed had op de slechte oogst of de bevroren rivieren.

Evette: In Zweden had je nog een laatste grote opflakking, vergeef me het woord. In heel het land brandden toen de vuren. Het was een echt bloedbad. De slachtoffers werden onthoofd aan de voet van de brandstapel – anders zou hun bloed de vlammen doven. 300 mensen stierven in het vuur. Dat was rond 1670.

Catherine: De heksenprocessen van Salem dateren toch ook van die tijd?

Martine: Oh ja, de heksen van Salem, met Tituba, de zwarte heks. Wat een historie! Dat was in Amerika, eind de 17de eeuw. Ze hebben toen zelfs twee honden opgehangen. Arme beestjes ...

Catherine: En arme mensen. Iedereen beschuldigde iedereen. De gevangenen zaten overvol. 17 mensen haalden hun proces niet en stierven tijdens hun gevangenschap. 19 slachtoffers werden opgehangen, de jongste was 5 jaar. Pas toen men ook de vrouw van de gouverneur beschuldigde, kwam er een einde aan de heksenwaan.

Quintine: Typisch ...

Catherine: Na een jaar heeft men een algemeen pardon verleend en werden de laatste beklaagden vrijgelaten uit de gevangenis, onder wie Tituba. De arme vrouw moest wel veel geld betalen voor haar jaar gevangenis en voor haar kettingen en boeien.

Quintine: Hoe is het mogelijk, betalen voor kost en inwoon?!

Catherine: Schandalig, hé. En natuurlijk had ze dat geld niet. Naar het schijnt had een wever uit Boston wel interesse en die heeft haar gekocht. Maar ik heb dat van horen zeggen hé.

Ook bij ons waren heksenprocessen een duur affaire. Alle uitgaven werden nauwgezet bijgehouden in het rijksarchief. Het was de heks of de familie die ervoor opdraaide. Vaak werden alle eigendommen verbeurd verklaard. En na de terechtstelling ging heel de bende eten op jullie kosten. Jullie moesten zelfs betalen voor het hout van jullie brandstapel!

Evette: Ach zwijgt Mieke, ik kan er niet meer tegen. Toch goed dat het nu allemaal achter de rug is!

Maar buiten Europa worden nog altijd mensen beschuldigd van hekserij. Het zijn meestal kinderen, heksenkinderen. In Congo gaat het er erg aan toe. Kinderen worden gedwongen om op straat te leven en vaak zelfs vermoord. Net zoals bij jullie dienen ze als zondebok voor ziektes en tegenslagen.

Evette: In godsnaam, hebben ze dan niets geleerd uit het verleden?

Quintine: Ik denk dat er niet zoveel veranderd is in vier eeuwen tijd. De angst, het complotdenken, het zoeken naar een zondebok, de rol van de vrouw, het gebrek aan respect, de polarisatie ... het is er nog allemaal ... Vandaag is heel de wereld Terre des Débats ...

Magdelaine: En dan vergeet je nog de klimaatveranderingen!

Catherine: Mijn kind, nog een chance dat we dat niet meer moeten meemaken ... zucht ...

Agnesse: Niet zo zwartgallig zijn, dames. We hebben ons toch maar weten aan te passen aan het nieuwe leefklimaat. Zo kun je het ook zien, hé. De mens heeft het overleefd. En zelfs de heksen hebben het overleefd. Ze noemen zichzelf nu wiccans, heb ik gehoord.

Ons verhaal, zolang vergeten, wordt vandaag opgeëist door een nieuwe generatie vrouwen – de dochters die aan het vuur ontsnapt zijn ...

Martine: Moh, wie had dat nu kunnen denken.

Agnesse: In Roemenië bouwen ze zelfs een heksenschool. De vrouw achter het initiatief heet Mihaela Minca – ze noemt zichzelf de machtigste heks van Europa. Ze zegt dat ze met de heksenschool vrouwen uit de Romagemeenschap kan helpen om uit de armoede te raken. In Roemenië zijn duizenden heksen actief. Zowat de helft van de bevolking gelooft in hekserij. Maar de politiek en de kerk verzetten zich tegen de komst van de school.

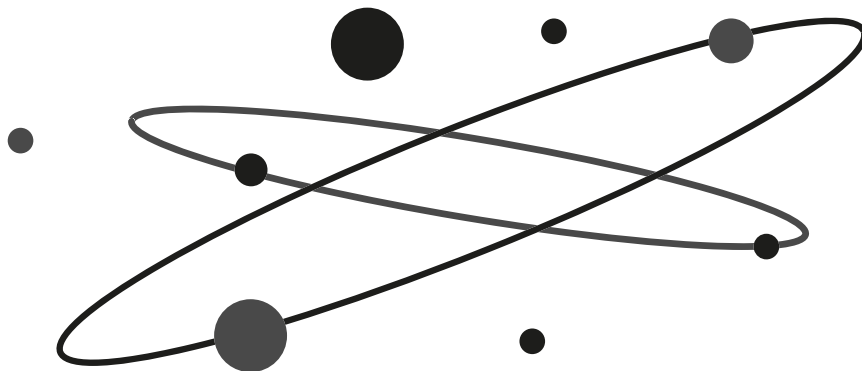
Magdelaine: Echt ongeloofelijk, de geschiedenis herhaalt zich. En ben jij dan zo'n nieuwe heks, Mieke, zo'n wiccan?

*Nee, dat ben ik niet. Maar het intrigeert me wel. In het midden van de vorige eeuw ontstond er opnieuw interesse in hekserij, vooral door het boek *Witchcraft Today*, van Gerald Gardner. Daarin beschrijft hij de geschiedenis en de rituelen van natuurmagie. Het is dus meer een natuurreligie en die kreeg de naam wicca.*

Agnesse: Ahaaaa, nu snap ik het. Wicca, Mieke, Micca!!

Misschien is het een goed idee om een wiccan uit te nodigen voor een tweede rondetafelgesprek? Dan maak ik tegen dan nog wat nieuwe ontwerpen. Ik ben aan het experimenteren met plantaardig verven en weven op een driehoekweefgetouw.

Quintine: Ja, supertof idee. Wij kunnen ons altijd vrijmaken, hé dames. Dus geef maar een seintje als het zover is, dan komen we overvliegen. We zullen maar niet zeggen hoe, hahahaha ...

Colofon

Deze tekst is eigendom van Mieke Van Damme. Je mag de tekst niet kopiëren, doorverkopen of op een andere manier verspreiden.

Wil je meer weten over Micca, mijn handwerkcollectie? Stuur me dan een e-mailtje: vandammemieke@proximus.be

